

אחדותו של ריבוי

הדרה לזר: מכאן והלאה; סימן קריאה, הקיבוץ המאוחד; 1983; 250 עמ'

חסי הגומלין שבין שלושת מרכיביו של הרומאן: עלילה, מבנה ולשון, מביאים לידי קריאה סקרנית מחד-גיסה ולהתנהלות עייפה קמעא לאורך ההתפתחות הסיפורית —

מאידך גיסא.

הגרעין העלילתי עוסק בקשר רגשי בלתי-אפשרי בין גבי, אשת-איש, ילידת חיפה ומומחית לאבני חן, וסאלים כזרי — אציל ערבי בן חיפה אף הוא, המתגורר עם משפחתו בשווייץ מאז 48.

גבי, החיה חיים משוממים למדי באחד מפרוורי העושר העירוניים החדשים של הארץ הזאת, היא אם לילד צמוד-עוזות, הנמצאת בעיצומו של משבר הפלה שאת ולדו הרתה בלחץ שכנועו של בעלה, בנקאי מצליח "יוצא" שואה. ובתקופה שבין אבדן הריגה לבין זה הבא אחריו ושסימונו בלידת בנה השני, היא תולה את שיירי חלומותיה הרומנטיים בדמותו האריסטוקרטית של המהגר-מגורש הערבי שנהיה למאהבה הזמני. דמויות משנה נוספות המופיעות לסיורגין במהלך הסיפור, הן של עוזרת הבית ובתה, המתפקדות, עד כמה שנראה, בתחום הסמל הדידקטי יותר משהן לוקחות חלק אינטגרלי בהתפתחות העלילה עצמה.

ובשוליו ובין שיטיו של סיפור האהבה הנטווה על רקעם של נופי הארץ ומתממש במלונות שווייץ, שזורים הדי הפרובלמטיקה של התלוש הערבי תוצר ישראל 1948, ומשהו מלבטיו הסטראוטיפיים של הישראלי-יהודי (במקרה זה — ישראלי) הרגיש, בנושא. וכל אלה במירקמי לשון ריאליסטיים ומפורטים עד דק. כמו: "כעת הגיעה לעדינה שבמלאכות, לאיפור העיניים... צבע כחול לילי שעורבבו בו חלקיקים זווהרים משחה על-פני החלק התחתון של השמורה. צבע סגלגל הוסיפה בשולי הכחול ונטלה עיפרון בעל שני צבעים והסירה את המכסה מעל החוד הבהיר... ורוד חיור כעין הפנינה, צבעה את חלקן העליון של השמורות, ליד קימורי הגבות. מספר פעמים חזרה ועברה עד שנוצרה שם שכבה עבה למדי, מחזירה אור, האמורה להגדיל ולהבליט את העין" (עמ' 17-16). לצד התיאור החיצוני, הפרשנות הפסיכולוגית — אף היא רחבת נשימה ובעלת קצב מתמשך שאינו מוותר על ניואנס כלשהו של הרהור או הרגשה:

"כעת הגיעה לעדינה שבמלאכות, לאיפור העיניים, שלא לחינם נעשה בשלב מאוחר, כשההכנות הנמשכות גרפו במהלכן את החששות העשויים לקלקל, להזחיל היסוס אל העשייה שכל כוחה באי-הגומה ועשיית שיגרה קלה, התובעת זמן, כמשך הכרחי של אימונים, הבונים לא רק כושר אלא גם נכונות לבוא ולהתייצב במקום המיועד. האם כמותם, ככל אותם העוסקים באימונים, ראתה עדיין מקום מיועד שבו, למרות הכל, מסתדרים הדברים כפי שראוי להם להסתדר, סרים, כך או אחרת, לרצון ולמשמעת, ואולי רק נפטרה אותה שעה מכל השאר, ועשתה את מעשיה בקלות ובדבקות? מכל מקום... עשתה זאת בנאמנות שלמה וחרשית, עד שנראה כי לא בפניה היא עוסקת". (שם, שם). לשון תיאורית אטית וסדורה זו של הדרה לזר, עשויה היתה 'לחיות' בהתאמה מלאה עם עלילתו הקלאסית של הרומאן, לולא הקטיעות חסרת הנשימה שהעניקה לה המספרת בניגוד גמור למבנה, מפתחתה ברמזי ההפלה ובביקורה החשאית, הלא מסתבר (עד לסופו של הספר) של גבי בבית עוזרתה — פירחה, וקרעי ההתייחסות לקשריה עם אישה (שאף הם אינם מגיעים למפורשותם בהמשך) — ובקפיצה — מסיבת הגן וההיכרות עם סאלים כזרי הקשורה איכשהו למסמכותיות הלא-מתורצת, באבני-חן. ואח"כ — 'מסע' הפלפל הקצר עם בנה ויומנו של בעלה, והביקור החטוף, הפעם בגלוי (ועם-זאת באותו חוסר בהירות מבחינת תרומתו לעלילה) בבית פירחה והמפגש עם בתה — אירסי-יפה, והגיחות למלון בשווייץ למפגשים-לא-מפגשים עם האהוב הערבי, וסיפור ברית-המילה לפתע, העטוי באורנמנטיקה מורחית במוגזם, והביקור בבית משפחת האהוב שבכפר הולדתו, והפרידה והחזרה הנפשית הפתאומית לחיי אם ואשה בהם "לילה אחר לילה וכל

יום לקראת הלילה. איך אני מחכה שהשעות יעברו. יודעת בוודאות שיעברו... כאילו אני אינני..." (ע' 116). תוצאותיהם של כל אלה — מסלולים עלילתיים רבים שסדרם, דרכי השתזרותם זה בזה ופשרם כאחדות סיפורית, אינם ברורים כל צרכם. זאת, למרות שכל אחד מהקטעים נבנה תוך שימוש מדויק ומרשים, לעתים, במדיה הלשונית על רכדי הבעתה השונים: תיאור חיצוני, פנימי, שיחה וכיוצ"ב. אלא הקושי, כאמור, בהרכבה של החטיבה השלמה. אולי משום מורכבותה של כל אחת מיחידותיה, ובעיקר — נראה לי — משום אותה הנגדה שבין מקצב יסודותיה — בין שפת כתיבה רומאניסטית-סבלנית, לבין גישה מבנית שסועה במתכוון. מה-עוד שמפגשו של הקורא עם ניוגודים אלה, כשהם מצויים בכפיפה אחת, יוצר ציפיות מתוחות לקראת התגלות עלילתית יוצאת-דופן שאינה נמצאת לו. עד שלרגעים במשך הקריאה עולה השאלה — מה ראתה המספרת שכן טרחה במעשה כתיבתה שאין ספק לגבי רמתו, מבלי שהיתה בידה, כביכול, סיבה מהותית 'מצדיקה' העולה מעצם הדברים, כל פרק, כמצויין, מעשה אמנות. ואילו הפרובלמטיקה — בכוח שכנועה של היריעה כולה.

עמלה עינת

55 פנקס התרבות הערבית

תמיד אמרנו שחינו הספרותיים סובלים מחבלי לידה קשים. ותמיד קיוונו שהמשבר הזה יחלוף. עכשיו ניתן להצביע על עשרות סופרים "מקצועיים" אצלנו, שגוון אחד מאפיין את כתיבתם: ההתייחסות הפוליטית. מה שקרה בפועל הוא שהשלכנו מאחורי גבנו את הבעיה האמיתית: בעיית הכתיבה היוצרת. מהו אם-כן משבר הספרות הערבית בישראל?

מחמוד ע'נאיים: נושא זה עלול להובילני שוב לבעיית החלוקה הגסה של ימין ושמאל, שחור ולבן. אני רואה שהבעיה הנוכחית היא שרוב הרמות הספרותיות מתייחסות לספרות לפי חלוקה זו.

עד כמה ניתן לומר שיחס זה מופר?

מחמוד ע'נאיים: מה שקרה הוא שחלק מהספרות שהחלו את דרכם בשנות החמישים כמגזר הספרותי מסויים, גילו שהם מחוץ למשחק, עומדים בפני נוסחה קשה: או להיות מגויס בשירות המדינה או להיפך. ניקח לדוגמה את זכר דרוויש. הוא החל את דרכו ברצינות בשנות השבעים ומאז שתק. מה הוא כותב כיום? איך הוא מתנהל? סופרינו האחרים? נוסחת ההתגייסות היא הבעיה. אימתה על הבמות הספרותיות, והללו התחייבות את הסופרים בארץ לפי השייכות המפלגתית. היות שבמציאות הקיימת, השמאל שלט בכל אצלנו, הרי סופרים אלה נותרו בלי במה, נטולי אפשרות להתבטא.

שמעון בלס: אני סבור שהספרות הערבית בכלל היא ספרות מגויסת ברובה. מאז מחצית המאה ה-19 ועד היום התאפיינה הספרות הערבית במגויסותה לזרמים רעיוניים מסויימים, לבעיות חברת, לחיפוש הזהות הלאומית, וכו'. נגיב מחפוז, במכלול יצירתו הוא סופר מגויס. השאלה היא כיצד אנחנו מגדירים את המונח ספרות מגויסת. האם זוהי ספרות הכופה את עצמה לקו מפלגתי מסויים, או שהיא יכולה לנבוע מתוך בחירתו החופשית של הסופר.

כיצד שיקפה הספרות הערבית בארץ את מאבקי הדורות? האם נעזרו סופרי הדור החדש בנסיגות קודמיהם, או היה העבר מעין חלל תרבותי ריק, בלי מורשה תרבותית?

מישל חדאד: המאבק לא היה בולט. חלק מהסופרים הפסיקו לכתוב וחלק אחר עודנו כותב. אבל אני יכול לומר שהרבה סופרים "חדשים" לא נאבקים ב"ותיקים" אלא מושפעים מהם.

שמעון בלס: למי אתה מתכוון ב"ותיקים"? **מישל חדאד:** הסופרים שכתבו בשנות החמישים הם הוותיקים, ואלה שהחלו לכתוב בשנות השבעים הם החדשים. אלה האחרונים נחשפו להשפעת הדור הקודם. לא היה כל מאבק, אלא דמיון בסגנון ובתוכן. היינו עדים להרמוניה מסוימת.

מחמוד ע'נאיים: מישל חדאד שנחשב ל"ותיק" הרי הוא "חדש לגמרי"...

קרן הלשון העברית

לחברי קל"ע שלום.

בחוברת זו תמצאו רב-שיח — ראשון בסוגו — על מעמד הלשון העברית בחינוך, שערך — ביזמתנו — "עתון 77". ממנו תוכלו ללמוד, מה קשה הויכוח הנטוש בינינו לבין התומכים בקו הממסדי של שביעות-רצון ומיעוט המעשה למען שפתנו הלאומית. נשמח לקבל את תגובותיכם לדעות שהובעו ברב-שיח זה. וכן תמצאו בחוברת זו הזמנה ליוס-עיון שאנו אומרים לערוך בי"ב בחשון (19 בנובמבר). להתראות.

בברכה
בשם ועד קל"ע
משה אטר, יו"ר

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
AT LOS ANGELES

MAY 1 1984
SERIALS DEPARTMENT
LIBRARY
RECEIVED

הוקמה כדי לפעול להשרשת הלשון העברית ולביצור מעמדה; לסייע לטיי פוח העברית כלשון עשירה, גמישה ומדויקת; ובמיוחד לתרום לתקנת ההגיה העברית ולהנהגת כתיב עברי שימושי.

שמה המלא: קרן הלשון העברית על שם דוד אטינגר. (מחבר המלון: "שפתנו במראות")

קל"ע רשומה כעמותה בראשה עומד ועד הנבחר באספה הכללית של החברים הרשומים בה. רוב חברי הועד צריכים להיות מקרב החברים המייסדים וברו-ריהם. חברי הועד אינם מקבלים שכר ולא טובות הנאה וגם החברים נדרשים לפעול בהתנדבות.

תרומות לקל"ע מוכרות לצורך מס הכנסה.

קל"ע עורכת ויוזמת הרצאות, ימי-עיון, מופעי אמנות והסברה, עומדת בקשרים עם מוסדות החינוך והשידור. פעולתה בלתי-מפלגתית ואינה תלויה בשום מוסד.

מען קל"ע: רמת-גן, 52232 רחוב גבעתי 50 טלפון 741633 (03)